

Del 7: Franco diktaturet (1939 – 1975)

1939: Franco indfører statsoverhovedloven der samler magten hos ham selv.

1943: Cortes genåbnes kun med medlemmer fra Falangen.

1947: Franco bliver statschef på livstid og får ret til at udpege sin efterfølger.

1953: Konkordat med Vatikanet

1957: Franco inkluderer teknokrater fra Opus Dei i regeringen.

1959: Første stabiliseringsplan.

1962: Spanien påbegynder forhandlinger om medlemskab af EF. April-juni undtagelsestilstand i Baskerlandet og Asturien.

1966: Censuren mindskes med ny presselov. Carrero Blanco bliver vicepræsident i regeringen. Ved folkeafstemning mellem familierepræsentanter får Spanien ny konstitutionel lov. Franco har fortsat reelt al magt.

1968: ETA gennemfører sit første attentat.

1969: Franco bekendtgør at Juan Carlos bliver hans efterfølger.

1973: Carrero Blanco myrdes og Arias Navarro bliver ny præsident for regeringen.

1975: Franco dør.

1940ernes isolation

Efter sejr i borgerkrigen stod Francisco Franco tilbage med magten over hele Spanien. 8. august 1939 udstedte han Statsoverhovedloven. Denne gav ham selv ret til i nødsituationer at udstede love og dekreter uden at spørge ministerrådet. To dage senere dannede generalissimoen sin anden regering, hvis medlemmer alle var militærfolk. De havde intet imod noget mere stillesiddende politisk arbejde efter krigen. I 1943 genåbnede Cortes, men kun med falangister som medlemmer.

Franco havde stået Hitler meget nær. Caudilloen tilbød også Tyskland militær hjælp, men man kunne ikke blive enige om betingelserne. Den eneste indblanding i Anden Verdenskrig fra spansk side blev at en division frivillige på 1800 mænd kæmpede ved Leningrad.

Franco ændrede i regeringssammensætningen i 1945 og gav nogle nøgleposter til ikke-militære katolsksindede ministre, for at knytte bånd til Vatikanet i en verden hvor Franco styret efter Anden

Verdenskrigs afslutning stod isoleret og alene. I 1953 førte dette også til et konkordat med pavestaten.

For at holde sig ved magten og undgå konspirationer, sendte Franco sine fjender så langt væk som muligt. Eksempelvis blev Kindelán der havde haft kommandoen over flyvevåbenet under borgerkrigen sendt til De Balearske Øer. Han var monarkist og skuffet over, at Franco ikke havde indsat en konge i Spanien. Tronfølgerloven fra 1947 understregede, at Franco var statschef på livstid og kunne vælge sin efterfølger.

Jordbesidderne fik tak for deres støtte under borgerkrigen ved, at al jord der havde skiftet hænder siden republikkens landbrugsreform blev leveret tilbage. Kirken fik atter kontrollen over uddannelsessystemet. Tusinder af lærer blev fyret grundet mistanke om jødiske, marxistiske eller frimurersympatier.

Problemer var der nok af for det nye regime. Landbruget og industrien producerede mindre end i 1935 og endelig skulle bygninger, veje, jernbaner, havne, telefonnettet osv. genopbygges og krigsgælden skulle betales tilbage. Til disse formål havde den nye stat næsten ingen udenlandsk valuta eller guldreserver. Det betød også at der ikke var råd til at indkøbe nødvendige råstoffer og maskiner for at erhvervslivet kunne komme op i omdrejninger. Så sent som i 1957 var der kun 30.000 traktorer i Spanien, hvilket vil sige en for hver 169 landarbejder. Det var med andre ord umuligt at hæve produktionen. Resultatet blev en høj arbejdsløshed, selvom den erhvervsaktive del af befolkningen i 1950 kun udgjorde 37%, da kvinder oftest gik hjemme og grundet de mange unge mænd der var blevet dræbt i borgerkrigen. Alligevel var 48% af arbejdsstyrken på landet samme år uden job. Lønningerne var også lave og nåede først i 1956 samme niveau som i 1931.

Regimet fastsatte priserne, men i reglen var der kun mad at købe på det sorte marked, hvor fødevarer importeret fra primært Argentina kunne indkøbes til det tredobbelte af de officielle priser. Staten satte sig på industrien for at få dækket militærets behov ved i 1941 at stifte Nationalinstituttet for Industri (INI) der skød penge i oftest ineffektive virksomheder. I 1940erne var der kun fremgang indenfor udvinding af kul.

Republikanerne efter borgerkrigen

De mange der havde kæmpet for republikken og nu var krigsfanger, kunne blive sat til at grave kul eller kanaler, genopbygge bygninger og veje eller udvide jernbanenettet. Enten foregik det med staten som arbejdsgiver, eller også blev fangerne udliciteret til private, som eksempelvis godsejerne

der brugte dem til at genopbygge deres egne huse. Men grundet dårlig organisering, fik man ikke de store resultater ud af denne billige arbejdskraft. De resterende knap 300.000 fanger sultede og tørstede i overfyldte fængsler. Omkring 30.000 blev dømt til døden i årene efter borgerkrigen og tortur forekom stadig. De republikanere der var på fri fod fik almindeligvis aldrig deres gamle jobs tilbage. Tidligere soldater fra den nationalistiske hær blev altid foretrukket.

Knap en halv million mennesker flygtede til Frankrig under og efter borgerkrigen, hvor de boede i lejrer under utålelige forhold. Nogle vendte tilbage til hjemlandet, men omkring 300.000 blev i Frankrig, flyttede til Mexico eller til andre lande.

Republikkens politikere der var flygtet, havde generelt bedre forhold. Negrín etablerede en eksilregering i Paris, mens Prieto forsøgte at få republikken formelt nedlagt. Han forlangte at Negrín overlod ham republikkens værdier som udgjorde omkring 300 millioner dollars. I Mexico lykkedes det med hjælp fra de lokale myndigheder at beslaglægge pengene på den nu afdøde Alfonso XIII's tidligere private yacht Vita.

Isolationen brydes

Efter Nazitysklands sammenbrud i 1945 stod Spanien alene. En anmodning om optagelse i FN blev i 1945 afvist, og året efter fordømte FN Francos regime. Spanien fik heller ingen penge via USA's Marshall plan der skulle bringe Vesteuropa på fode efter verdenskrigen. Da den kolde krig brød ud og NATO i 1949 blev stiftet, var Spanien heller ikke velkommen. Det ændrede sig ikke senere, især fordi de nordiske socialdemokratiske lande ikke ønskede det. I 1951 var det dog slut med den internationale boykot, og Spanien indgik aftale med bl.a. Storbritannien og Frankrig om kreditter der blev brugt til indkøb af arbejdsredskaber og råstoffer. I 1953 indgik Spanien sin første aftale med USA om økonomisk bistand imod at amerikanerne fik militærbaser i Spanien. Francos regime var således indtrådt i den vestlige verden, og i 1955 slog FN også sine døre op.

Spanien bliver et moderne industrisamfund

Spanien var i slutningen af 1950erne, sammen med Portugal, Europas fattigste land og tæt på bankerot. De vedvarende problemer var inflationen og underskuddet i handlen med udlandet. I 1959 gennemførte man således en stabiliseringsplan. Denne åbnede yderligere op for handel med omverdenen og ansporede til modernisering, så Spanien kunne komme med i den gode udvikling

der foregik de fleste andre steder i Vesteuropa og Nordamerika. Man ville på kort tid gå fra en lukket økonomi til en fri markedsøkonomi. Regimet fastholdt dog stadig restriktioner på import af mindre vigtige varer. Staten lukkede en lang række af særligt INI's underskudsgivende selskaber, og INI blev mindre og mindre vigtig. Det førte i første omgang i 1959 til social uro. Men på kort tid viste det sig, at de nye ideer var til gavn, og Stabiliseringsplanen blev en enorm succes.

Udenlandske investorer kunne nu eje op til 50% af private virksomheder. Tidligere havde det været 25%. Samlet var 12,4% af kapitalen i Spaniens 50 vigtigste industrivirksomheder ved regimets fald i 1975 fra udlandet. Bilbranchen førte and, mens de traditionelle industriområder som tekstilbranchen ikke fik mange midler fra udlandet.

Industrien voksede i 1960erne med omkring 10% om året. Det var særligt indenfor udvinding af metaller og bilproduktion anført af SEAT i Barcelona. Banco de España lånte ud til en rente på blot 0,75%. Staten hjalp med kreditter, reducere af skatter, eksportstøtte eller en blanding af alle disse ting. Udlandet søgte et nyt marked til at investere, og Spanien var lukrativt grundet de lave lønninger, og så var investorerne jo også fri for arbejderbevægelsens vanlige klagesang, når frie fagforeninger ikke var tilladt.

Spanierne flyttede til byerne i en sådan grad, at landområder nærmest blev affolket. Det var særligt i Catalonien, Baskerlandet og i Madrid at byerne voksede. Det foregik på en kaotisk måde, hvor boligspekulanter kunne tjene store penge. Da der også i andre vesteuropæiske lande var brug for ny arbejdskraft, udvandrede omkring en million spaniere til Frankrig, Vesttyskland, Schweiz osv. i 1960erne. Udvandrende sendte penge hjem til familien, hvilket blev til gavn for samfundsøkonomien.

Arkitekterne bag den økonomiske udvikling var teknokratiske ministre fra det katolske Opus Dei der var kommet ind i regeringen i 1957. De var meget inspireret af EF der opstod i 1958. På den spanske finanslov blev der nu afsat små beløb til at fremme eksporten.

Når Franco gik med til forandringerne, var årsagen sandsynligvis en blanding af gode argumenter for at en åbning var det eneste der kunne rede situationen og generalisimoens hengivenhed for handelsminister Navarro Rubio, der havde kæmpet hårdt for nationalisterne under borgerkrigen og var blevet alvorligt såret tre gange.

De udenlandske investeringer blev mere end seksdoblet fra det sidste år inden åbningen af det spanske marked (1958) og til 1960. I samme periode blev antallet af turister der besøgte Spanien fordoblet fra 3 millioner på et år til 6 millioner. I slutningen af 1960erne var antallet af

solhungrende danskere, tyskere, englændere osv. i Spanien på et år steget til 21 millioner, og udviklingen stoppede ikke her. Turismen skabte masser af jobs i bygge og anlægsbranchen og i serviceerhvervene. Endvidere var indtægterne den væsentligste årsag til at man fik styr på den spanske betalingsbalance. (Den øvrige industri eksporterede slet ikke godt nok til at betale for de fødevarer og forbrugsgoder der blev importeret). Men konsekvensen blev ødelæggelse af smukke naturområder, når der eksempelvis blev bygget hoteller tæt ved strandene på Mallorca, Gran Canaria, Costa del Sol osv.

Opus Dei ministrene ville have flere reformer. I 1962 nationaliserede de Banco de España og gennemførte nogle mere liberale regler for erhvervslivet for at skynde til fri konkurrence. Endvidere ville man hindre regional skævvridning ved at der skulle igangsættes industri i alle regioner og skabte nogle udviklingspoler. Man valgte Vigo i nordvest, Burgos, Valladolid og Zaragoza i den centrale del af Nordspanien samt Huelva og Sevilla i Sydspanien, da man anså disse steder som tilbagestående områder med økonomisk potentiale. De internationale konjunkturer var gunstige. Industrien kunne tjene mange penge og konstant udvide forretningerne. Kun Japan oplevede i 1960erne en større omvæltning end Spanien. Ved Francos død i 1975 var 40% af arbejdsstyrken beskæftiget i serviceerhvervene (særligt turismen), 38 % i industrien og blot 22 % i landbruget. Det var en kæmpe omvæltning. I 1960 udgjorde %delen af den erhvervsaktive befolkning der arbejdede i landbruget 42% og i 1970 var det blot 25%. Levestandarden kom ikke på højde med Nordvesteuropa. Men størstedelen af spanierne fik flere penge mellem hænderne og derfor mulighed for at anskaffe sig køleskab, vaskemaskine, fjernsyn, bil osv. Børnedødeligheden kom næsten ned på samme niveau som hos landene nord for halvøen.

Gennem hele regimets levetid fik flere og flere lønarbejdere sociale rettigheder, og fra 1972 var alle inkluderet i et system hvor både staten, arbejdsgiver og arbejdstager betalte til pensionsopsparing og arbejdsløshedsunderstøttelse.

De mere traditionelt tænkende katolikker var dog bekymrede over, at spanierne kom mere i kontakt med det øvrige Vesteuropa grundet udvandringen og turismen. Det medførte ændringer i adfærdsnormerne som aldrig igen blev som før. Spanierne var stadig katolikker, men de identificerede sig ikke på samme måde med religionen. Således holdt regimet og kirken mindre og mindre sammen.

Alligevel blev forbedringen af levevilkårene argumentet Franco styret brugte for at legitimere regimet, som i 1960erne ikke mindede meget om det man havde haft i 1940erne.

Arene med størst udvikling var 1961-64, hvor BNP gennemsnitligt voksede med 8,7% om året. Inflationen blev i denne periode gennemsnitligt holdt nede på 5% om året. Væksten gik fra 8% til 11% fra 1961 til 1964.

I 1965 løb inflationen løbsk med 14%. Regimet måtte således ty til nye tiltag der ikke var forudset i stabiliseringsplanen, og resten af årtiet var en mellemting mellem fremskridt og tilbageskridt. I 1966 blev pesetaen devalueret 17%, statsbudgettet blev mindsket og priserne og lønningerne blev en periode fastfrosset. I 1969 satte man atter begrænsninger for udlandets muligheder for at investere i Spanien.

I 1970-71 skiftede regimet igen taktik og liberaliserede. Gennemsnitligt havde man i Spanien fra 1966-71 blot 5,5% vækst om året. Det var langt under niveauet fra første del af årtiet. Men økonomien voksede stadig og det særdeles pænt sammenlignet med udlandet.

I 1960 var produktiviteten for en arbejder i industrien stadig blot 40% af i Vesttyskland og 45 sammenholdt med Frankrig. Men i 1969 var Spanien nået op på niveau med de førende industrialiserede lande i verden.

Landbruget

De traditionelle problemer i landbruget forsøgte regimet at løse ved at skaffe små parceller til familier uden jord. I 1968 havde omkring 90.000 familier fået mindre jordlodder, men det var et beskedent resultat. Dette projekt havde kun indbefattet omkring 10% af den opdyrkede jord i Spanien.

Helt frem til Franco styrets sidste år var der masser af brug der ikke kunne svare sig. En undersøgelse fra 1965 viste, at 48% af jordejerne, tjente mindre om året end daglejerne. Mange der havde tjent godt på 40ernes sorte marked led under at rationeringen blev ophævet i 1952 og det sorte marked for fødevarer forsvandt.

Daglejernes løn begyndte at stige fra 1950, og det gik meget hurtigt i den sidste del af årtiet.

De højere lønninger og færre landarbejdere stimulerede til større brug, øget brug af gødning og landbrugsmaskiner, og traktoren blev nu almindelig.

Et naturgenopretningsprojekt hvor man i 1960erne plantede træer på nøgne landområder, blev en succes.

Landbrugets bidrag til BNP faldt fra 24% i 1960 til 13% i 1970. Det var under Italien, Grækenland og Portugal, men skal ses i sammenligning med industriens udvikling.

Almería i Andalusien havde tidligere været et tilbagestående landbrugsområde. Men her kom der gang i udviklingen i 1960'erne og 70'erne. Man tilpassede sig den nye virkelighed og specialiserede sig i produktion og salg af eksportprodukter.

1960'ernes politiske opposition

I 1950'erne og i starten af 1960'erne tydede alt på, at regimet kunne fortsætte, i hvert fald til Francos død eller til han ikke længere ville være i stand til at stå i spidsen for landet. Strejker blandt arbejderne var forbudte og blev straffet hårdt. Selvom de opstod fra tid til anden, udgjorde de ikke en egentlig fare for regimet. Det samme gjaldt den regionale nationalisme der havde været kuet under hele Franco styrets levetid, men som i starten af 1960'erne opstod igen.

Repræsentanter fra både den indenlandske og udenlandske opposition afholdt i juni 1962 et møde i München i Vesttyskland. Kristendemokrater, socialister, republikanere, liberale monarkister samt nationalister fra Baskerlandet og Catalonien slog sig sammen i fælles kamp imod Franco styret. De ville vise at moderate fra venstrefløjen og højrefløjen kunne samles. I den resolution man blev enige om ved mødets afslutning, blev EF opfordret til ikke at lukke Spanien ind i fællesmarkedet før demokratiet var genindført. Da Spanien fire måneder senere søgte om medlemskab blev det et nej. Oppositionen havde næppe været afgørende, men fik nok lagt lidt pres.

80 af de 118 der underskrev resolutionen boede i Spanien. Efter hjemkomsten blev retten til at bosætte sig frit hvor man ønskede det suspenderet i to år, og mødedeltagerne blev sendt til De Kanariske Øer en tid.

Regimet svarede endvidere tilbage med vold, og brugte sin kontrol over pressen til at igangsætte en kampagne imod denne opposition. I gaderne sås de traditionelle støttedemonstrationer for Franco.

Da den kommunistiske leder Julian Grimau i 1963 blev dømt til døden for forbrydelser under borgerkrigen som republikansk officer, medførte det store protester i udlandet, blandt andet fra den engelske dronning Elisabeth. Franco var ufravigelig i den slags sager, og Grimau blev hængt. Episoden førte alligevel til selvransagelse, og i perioden 1964-68 blev de fleste politiske fanger dømt af civile dommere. Herefter besluttede styret at vende tilbage til at bruge militære dommere og straffene blev hårde.

Hidtil havde censuren hindret enhver kritisk ytring i pressen. Men med den nye presselov, der havde informationsminister Fraga Iribarne fra Opus Dei som arkitekt, blev det fra 1966 muligt at

kritisere de sociale og økonomiske problemer uden at frygte straf. Man måtte bare ikke være politisk eller sætte regeringens legitimitet i søgelyset.

De kritikere der nu kom til orde anførte, at Spanien ikke kunne have opnået en så gunstig udvikling uden hjælp fra udenlandsk kapital og den internationale højkonjunktur. En stor del af denne kritik kom i virkeligheden fra en politisk opposition som opstod, selvom de fleste spaniere fik flere penge mellem hænderne.

På universiteterne var der permanent protest fra 1964. Fra slutningen af 1960'erne blev det vanen at adskillige fakulteter måtte lukke engang imellem. Regimet var ikke længere i stand til at slå lige så hårdt ned på venstreorienteret oprør som tidligere. Det var ikke manglen på politisk hårdhed der frembragte oprøret blandt de unge, men de store kulturelle og sociale forandringer samt kontakten til det øvrige Vesteuropa og nogle studerende tog den marxistiske ideologi til sig. Hvad de illegale fagforeninger angår, behøvede de ikke skjule sig længere.

De røde præster

Tidligere ville man have sværget på, at kirken aldrig ville komme i opposition til Franco styret. Men der kom nye og unge præster til Spanien fra udlandet med nye ideer. I Catalonien og Baskerlandet stod præster i tæt forbindelse med nationalister og igangsatte initiativer blandt arbejderne, ofte af mere politisk og økonomisk end kirkelig karakter.

Den kirkelige opposition opstod helt præcist 30. maj 1960, da 339 baskiske præster underskrev et brev i protest over de manglende frihedsrettigheder samt over at kirken ikke kunne bestemme over sig selv. I 1962 forsvarede kirken strejkeretten. Det traditionelle kirkelige hierarki forsøgte at holde *de røde præster* væk fra topposterne. Men det blev svære og svære for hvert år der gik. Da José María Girada i 1969 blev udnævnt som biskop af Bilbao, fik de politiske præster en af deres egne helt op i toppen af systemet.

Da der i 1969 i nogle måneder var undtagelsestilstand i Spanien primært grundet ETA terroren, bad andre gejstlige justitsministeren om at den *røde biskop* blev fjernet hurtigst muligt. Denne sag frembragte en antigejstelig stemning blandt højreorienterede der hidtil ikke havde været kendt i Spanien. Både Vatikanet og den spanske kirke ville ændre det gamle forhold til staten, og særligt regeringens kontrol med valget af biskopper. Størsteparten af præsterne var parat til at give afkald på deres privileger for at alle spaniere fik større frihed.

Vatikanet opfordrede til forhandlinger om et nyt konkordat i 1968. Men regimet svarede igen med tavshed. Franco og hans ministre havde ingen interesse i noget nyt. Det gamle levede til fulde op til deres ønsker. Men regimet kunne ikke bare sige nej når paven selv pressede på. I starten af 1971 offentliggjorde regeringen et udspil for nyt konkordat. Kirken var ikke tilfreds. Der var kun tale om en begrænset frihed. Fra dette øjeblik dikterede Vatikanet reelt hvem der skulle udnævnes, ved blot at give regimet et navn når der skulle vælges prior osv. Handlede det om en biskop, blev han bare kaldt *medhjælpende biskop*, hvilket ikke krævede statens godkendelse i henhold til det gamle konkordat. Selvom de højreorienterede gejstlige kom i mindretal, fastholdt regimet sin katolske identitet til sin ende.

ETA

Derimod blev der sat hårdt ind overfor den baskiske terroristorganisation ETA der var et stort chok for den almindelige baskiske befolkning, der generelt var meget religiøs. Organisationen opstod samtidig med at industrialiseringen og urbaniseringen ændrede det traditionelle gamle baskiske landsbysamfund drastisk. Mellem 1950 og 1970 gik befolkningstallet i Baskerlandet op med mere end 60% fra 1,5 millioner til 2,4 millioner grundet indvandringen fra det øvrige Spanien. Endvidere blev landbrugsområder til industriområder. Det medførte store forandringer for den oprindelige baskiske befolkning, hvor det store flertal levede på landet, og mange brød sig ikke om de nye tider. Ofte bebrejdede baskerne dem der kom udefra. Dette førte til at baskiske studerende, arbejdere og middelklassefolk etablerede ETA, der blev regimets største problem i sine sidste år.

Første gang ETA viste sig fra sin voldelige side var i august 1968 med attentatet imod chefen for det politiske politi i Guipúzcoa, som hævn efter mordet på to ETA aktivister. Attentatet betød at regimet svarede igen med hårde midler, hvorved mange ETA medlemmer kom i fængsel og organisationen blev hæmmet. Alene i 1969 blev næsten 2000 arresteret i Baskerlandet og blev stillet for retten i al offentlighed. Hensigten med denne ikke særlig almindelige praksis var at udstille ETA's metoder og revolutionære mål, og ved flere lejligheder blev der brugt fysisk vold imod de tiltalte.

ETA gik efter adskillige regeringsmedlemmer, og havde planlagt at myrde Franco tæt ved hans sommerresidens i Galicien i 1970. Det måtte terrorbevægelsen imidlertid droppe grundet mangel på organisatoriske infrastrukturer. Da retssagen sluttede 28. december, havde ni af de tiltalte fået dødsdomme. Tre dage senere manede Franco dog til besindighed. Resultatet blev at ETA's

popularitet generelt blev højnet blandt baskerne og særligt blandt de unge baskere. Franco regimet derimod fremstod efter sagen som et undertrykkende styre. Der var to præster blandt de tiltalte, og generelt mange mennesker som baskerne følte sympati for.

Det baskiske bjergland gjorde det generelt vanskeligt for myndighederne at finde frem til aktivisterne. Endvidere hjalp kirken ofte med at skjule dem. ETA aktivisters sproget var praktisk taget uforståeligt for det spanske politi. Endvidere var det også nemt at slippe over grænsen til Frankrig, hvor spansk politi ikke kunne nå dem.

Bevægelsen blev endnu stærkere i regimets sidste år. Ved Francos død var kampgejsten langt mere antændt hos baskerne end ti år tidligere. Fra oktober 1974 til oktober 1975 myrdede ETA 25 mennesker der på den ene eller anden måde arbejdede for opretholdelse af den offentlige orden samt 14 civile. Fra 1968 til 1975 påtog bevægelsen sig ansvaret for 47 mord. 27 af ETA's medlemmer døde i samme periode i politiets varetægt.

Efter gennemførelsen af dødsdommene imod to ETA aktivister i september 1975 mødte omkring 2500 baskere op til støttedemonstration for de to dødsdømte ETA folk. Dette viser den store opbakning ETA havde i den baskiske befolkning og hvor langt Franco styret og baskerne stod fra hinanden.

Catalonien

Da Franco i 1938-39 havde indtaget Catalonien, ophørte catalansk med at have status af officielt sprog, og der blev straks indledt en massiv sproguntertrykkelse, som det også var tilfældet i Baskerlandet. Ud over lovteksterne om at kun spansk var tilladt i offentlige sammenhænge, som uddannelse, bøger, radio osv., kunne man på offentlige steder se opslag med påskrifter som "den gode borger taler kun spansk".

Mens baskisk ikke minder om sprogene i naboområderne, er catalansk beslægtet med spansk. Siden Barcelonas fald under Arvefølgekrigen i 1714, havde det catalanske sprog skiftevis været undertrykt eller accepteret af de skiftende spanske regeringer. Franco styrets sproguntertrykkelse var langt mere aggressiv end det man tidligere havde set. Det fik til en vis grad den for regimet uheldige konsekvens, at politiseringen af det catalanske sprog blandt catalonierne blev skærpet, således at det at tale, skrive, synge eller optræde på catalansk i sig selv blev til en politisk manifestation.

Fra 1960'erne kom der i stigende grad tidsskrifter, bøger, populærmusik osv. på catalansk. Det blev skiftevis tolereret eller afbrudt, med den undskyldning, at disse ting nemt udviklede sig til politiske massemanifestationer. Inden for kirken begyndte store dele af præsteskabet, med abbeden af munkeklostret på Montserrat bjerget i spidsen, at støtte catalanske initiativer, og i 1965 genoprettede man en catalansksproget linje på Barcelonas universitet.

1960'ernes indvandring fra andre regioner i Spanien gjorde at særligt Barcelona fik mange spansksprogede borgere der ikke havde noget følelsesmæssigt forhold til catalansk. Deres børn voksede således op uden hverken i skolen eller hjemme at høre catalansk. Børn af indfødte cataloniere lærte oftest at tale sproget. Men den manglende catalanskundervisning gjorde, at størstedelen af de indfødte cataloniere ved Francos død i 1975 var analfabeter på catalansk.

Falangen

Ved slutningen af borgerkrigen i 1939 havde Falangen 650.000 medlemmer. I 1945 var tallet næsten fordoblet. Som i Sovjetunionen var det nødvendigt at være medlem af det eneste tilladte parti, hvis man ønskede forfremmelse inden for bureaukratiet der styrede alt. Medlemstallet gik de efterfølgende årtier ikke meget tilbage. Men det var fordi gamle krigsveteraner ikke blev slettet fra kartotekerne ved deres død. Der kom ikke mange unge til.

Falangen forsøgte fra 1959 at give sig selv et nyt ansigt, der skulle retfærdiggøre bevægelsens rolle i det moderne Spanien. Det lykkedes dog aldrig. Ved de store ceremonier forsikrede Franco, at Falangen var vigtig for regimet, og han opfordrede medlemmerne til at blive. Det var kun i de meget konservative landbrugsområder i Nordspanien at Falangen fortsat spillede en mindre rolle.

I bevægelsen var der konstant magtkampe mellem såkaldte *gammelskjorter* der ville tilbage til de fascistiske dyder og reformisterne der undertrykte fascistiske emblemer og under tiden nægtede at iklæde sig Falangens traditionelle blå skjorter. Disse accepterede associationer indenfor Falangen, men ikke politiske partier. Sådanne associationer opstod, men de blev aldrig legaliseret formelt.

Gammelskjorterne spurgte, "hvad er forskellen på en association og et politisk parti?" For dem repræsenterede Opus Dei ministrene *det nye højre* der solgte de nationale principper for *en tallerken linser* i form af de udenlandske investeringer. Franco ville ikke blande sig når den slags synspunkter blev udtrykt i Falangens aviser, fordi det holdt det pres han ønskede på de teknokratiske ministre, da det bevirkede den politiske balance i systemet.

Da Falangen 20. november 1960 mindedes stifteren af den oprindelige Falange José Antonio Primo de Rivera, råbte en ung militærperson: ”Franco du er en forræder”. Han blev omgående arresteret og sat i fængsel i fem år. I 1970 blev Falangens navn ved lov ændret til Den Nationale Bevægelse, og under dette navn levede den videre i sin skyggetilværelse.

Et forsøg på kontrolleret åbenhed

Under en jagt i julen 1961 var Franco udsat for en skydeulykke der forsagede knoglebrud i hans venstre hånd. Generalissimoen var så såret at man anså det som umuligt at holde hændelsen skjult. Franco blev aldrig helt den samme igen, men kom dog til at bruge hånden på ny. Året inden havde lægerne opdaget, at diktatoren havde Parkinsons sygdom. Det var først i 1973 myndighederne officielt informerede om det. Men alle i Spanien havde på det tidspunkt vidst det de seneste ti år, da symptomerne havde været tydelige. Franco blev mere stiv og gik tøvende. Yderligere talte han monotomt og svagt samt rystede på hænderne. Caudilloen blev mere blid og lignede efterhånden en svagelig og under tiden fraværende bedstefar. Han var fuldstændig anderledes end tidligere, hvor han havde lignet den militærperson han dybest set var.

Franco var således klar over at han var blevet ældre, og i 1962 valgte han at regeringen skulle have en vicepræsident. Caudilloen tog ikke nogen chancer og valgte den aldrende Agustín Muñoz Grandes der var veteran fra Afrikahæren. Falangister fra den gamle carlistiske skole, højreorienterede generaler osv. var i 1962 næsten fuldstændigt forsvundet fra den politiske scene. Deres ideologier repræsenterede ikke reelle politiske alternativer i et industrisamfund i 60ernes socialdemokratiske Vesteuropa.

Franco styret gik aldrig så langt som til at legalisere strejkeretten. Men der fandt strejker sted, hvor regimet skiftevis straffede hårdt eller så gennem fingre med ulovlighederne.

Regeringen tillod sågar efter den nye presselov udgivelsen af værker om borgerkrigen der i mindre grad end tidligere tog parti. Styrets argument for at lempe censuren var, at nutidens Spanien var blevet meget mere velopdraget, kultiveret og mere forenet politisk end det en generation før. I 1968 måtte presseloven dog modificeres, for at undgå ” marxistiske værker og de mest hæmningsløse romaner”, som Franco havde benævnt det.

I 1966 lod man sågar spanierne stemme om en ny konstitutionel lov. En af de få reelle ændringer den medførte var at adskille professionerne som præsident for regeringen og statschef. Men Franco havde fortsat begge embeder. Endvidere blev antallet af medlemmer af Cortes sat op til 565. 307

skulle vælges indirekte af regimet selv og 108 for første gang ved direkte valg blandt spanske familierepræsentanter, hvilket ville sige familieoverhoveder og gifte kvinder. Denne gruppes repræsentation udgjorde således blot omkring 20% i Cortes, og der var strikse regler om deres kandidatur, mens regimet på forskellig vis valgte de øvrige parlamentsmedlemmer, hvorfor den konstitutionelle lov ikke reelt ændrede meget, men skulle give omverdenen et indtryk af konstitutionelt demokrati.

14. december fandt folkeafstemningen sted efter en enorm propagandakampagne. Ifølge regeringen udgjorde stemmeprocenten 80. Af disse stemte 95,5% ja og kun 1,8 % nej. Disse tal havde ikke meget med virkeligheden at gøre, men propagandanummeret blev en succes for regimet. Nogle kritikere mente dog, at Franco styret havde mistet sin sidste chance for at opnå virkelig popularitet, ved ikke for alvor at have skabt et frit system.

Eneste tilladte politiske parti var stadig Falangen. Men nogle af de nye familierepræsentanter samlede sig i uformelle grupper og holdt møder. Men det blev forbudt i september 1968. Cortes fik heller ikke ret til at lovgive. Men medlemmerne kritiserede lejlighedsmæssigt nogle aspekter ved den lovgivning regeringen foreslog.

Prinseoperationen

Ved regeringsrokaden i 1967 stoppede den aldrende vicepræsident Muñoz, hvorefter Carrero Blanco efter tyve år ved Francos side overtog posten samtidig med at han fortsat var præsidentiel ministersekretær.

Carrero Blanco og teknokraterne havde de seneste år presset på for en afgørelse omkring hvem der skulle være spansk konge efter den nu 75årige diktators død. Franco selv havde ikke travlt.

Greven af Barcelona Don Juan var den direkte arving til den spanske trone og opgav aldrig. Men Franco, og i særdeleshed Carrero Blanco, havde fæstnet deres blikke på Don Juans søn Juan Carlos som den eneste der var værdig til at arve tronen og blive Francos efterfølger. Juan Carlos var klar over, at han kun ville få tronen hvis Franco ønskede det. I januar 1967 var han på privat besøg i USA. Her forsikrede han journalisterne at han støttede Falangen og dens på det tidspunkt eksisterende principper. Det trak han 2. juli i sig igen ved et møde med fire af Falangens provinsledere i Barcelona. I det hele taget kom der mange forskelligartede ytringer fra Juan Carlos, alt afhængig af tid og sted. Efterretningstjenesten fandt endvidere ud af, at han i hemmelighed mødtes med venstreorienterede moderate, hvilket ikke fik alarmklokkerne til at ringe hos Franco.

Det blev til stor fordel for Juan Carlos, at han i 1962 havde giftet sig med den græske prinsesse Sofia i Athen. Elegant og diskret tilpassede hun sig omgivelserne i Spanien. Hun fandt også nåde for Francos øjne og var Juan Carlos en god støtte i den lange march imod kongetronen. De fik tre børn de kommende ti år. Først to døtre og senere den så ønskede søn og arving til tronen prins Felipe. En flot lys fyr der blev en god sportsatlet ud over det normale. Familien levede et liv i fuldstændig enkelthed og bestræbte sig på at stå det spanske folk nær. Ingen af de øvrige emner til kongetronen var i nærheden af dette pars popularitet.

Den retmæssige arving i henhold til den carlistiske linje skiftede navn til Carlos Hugo og præsenterede sit kandidatur i 1963. Franco mente ikke at en mand der altid havde boet i Frankrig kunne stå det spanske folk nær, og udviste ham senere af Spanien. Alfonso XIII's ældste søn Heime af Bourbon havde officielt givet afkald på sine rettigheder fordi han var døvstum. Han ombestemte sig i 1964, efter at hans anden kone havde lært ham at tale en smule. Ham var der ikke mange der tog alvorligt. Derimod var hans ældste søn Alfonso af Bourbon mere interessant. Han var flyttet til Spanien for at lære sproget og få spansk pas. Høj, mørk og flot var han en ung prins der generelt var stor sympati for. Da han nåede en passende alder, blev han optaget i det spanske diplomatkorps. Franco anså ham som en mulighed, hvis det gik galt med Juan Carlos.

15. januar 1969 lod Franco endelig Juan Carlos vide, at han ville blive tronarving, og 21. juli samme år kom den officielle bekendtgørelse overfor Rigsrådet og den efterfølgende dag i Cortes hvor 491 stemte for Juan Carlos, 19 imod og 9 medlemmer undlod at stemme.

Juan Carlos vidste, at hvis han ville regere, måtte han underskrive de love han blev præsenteret for af regeringen. Men det virkede mere som om det var Carrero Blanco og ikke Juan Carlos der skulle styre Spanien efter Francos død. Carrero ønskede ikke store reformer. Det var også linjen der blev fulgt, da Franco udnævnte sin *enfarvede regering* senere i 1969, hvor der ikke var samme balance mellem reformister og konservative som generalisimoen tidligere havde bestræbt sig på.

I 1972 kom Juan Carlos' fremtid som konge kortvarigt i fare, da Francos ældste barnebarn Maria del Carmen Martínez-Bordiú y Franco giftede sig med Alfonso af Bourbon. Grundet diktatorens dårlige helbredsmæssige tilstand, kunne hans kone Doña Carmen træde i karakter. Hun påbegyndte en kampagne for at Don Alfonso skulle tiltales Deres Kongelige Højhed og Prins og tilhører kongehuset. Spanierne havde Doña Carmen mistænkt for, at hun ønskede Alfonso på kongetronen og sit smukke lyshårede barnebarn som dronning. Dele af det ekstreme højre støttede projektet. De mente at en Alfonso der var gift med en Franco var en mere sikker garanti for regimets fremtid.

Juan Carlos foreslog selv, at Alfonso fik titlen som hertug af Cádiz som var ledig sammen med retten til at blive tiltalt Deres højhed. Senere blev Alfonso præsident for Det spanske kulturinstitut i Madrid. Et hverv der udelukkende handlede om ære, da der var en direktør.

Gibraltar

I løbet af 1960erne blev Gibraltar spørgsmålet et tema der interesserede Franco regeringen meget. Briterne havde haft det 2,6 km² store område ved Middelhavets åbning i besiddelse siden starten af 1700tallet. Under Anden Verdenskrig blev Gibraltar af stor vigtighed for Storbritannien. I den sorte sommer 1940 erklærede London, at man var villig til at forhandle om områdets fremtid, men da krigen var slut, fortiede den britiske regering sagen. Lokalbefolkningen på Gibraltar var tilfreds, da de havde selvstyre og demokrati samt højere levevilkår end i Spanien.

Franco begyndte for første gang en aktivistisk politik omkring Gibraltar, da Dronning Elizabeth i 1954 havde besøgt stedet. For den spanske regering var dette en provokation. Spaniere blev nu nægtet tilladelse til at arbejde på Gibraltar, og turister kunne ikke længere rejse direkte mellem Spanien og Gibraltar. I 1963 anmodede FN om at forhandlingerne om overdragelse af området til Spanien skulle begynde. To år senere gennemførte Franco styret nye restriktioner, der fik den følge at Gibraltar's handel med omverdenen faldt med omkring 40%. Spanien kunne således efterhånden tilbyde de samme livsbetingelser for lokalbefolkningen.

18. maj 1966 mødtes den spanske udenrigsminister Fernando María de Castiella i London med sin britiske kollega for at påbegynde forhandlingerne. Spanien gav Storbritannien garanti for at man kunne bruge området som militærbase i mange år frem samt en specialstatus for lokalbefolkningen med garanti fra FN. Storbritannien tilbød fra sin side at Spanien kunne få egne militære installationer på Gibraltar og at man ville sætte ind overfor alle former for smugleri, som var en af de andre evige spanske klager. Men man nåede ikke til enighed. Spanien forbød herefter alle fly der skulle til Gibraltar at komme ind over spansk luftrum og afviste at lade spørgsmålet blive afgjort af Den Internationale Domstol. Spanien foretrak at lade striden afgøre på FN's generalforsamling, hvor flertallet var på spansk side takket støtte fra afrikanske lande som tak for Spaniens afkoloniseringspolitik på kontinentet. Storbritannien svarede igen ved at gennemføre en folkeafstemning om spørgsmålet på Gibraltar 10. september 1966. Næsten i enighed stemte befolkningen for at blive under britisk overherredømme. Trods dette udstedte FN både i 1967 og 68 resolutioner der bad Storbritannien forlade Gibraltar senest oktober 1969.

I 1969 isolerede Spanien Gibraltar så meget som det var muligt. Da man nærmede sig oktober, blev grænsen lukket, telefonlinjerne afbrudt, færgefarten indstillet og vandforsyningen stoppet. Gibraltar bad Storbritannien om bistand, og der skete intet i retning af en tilnærmelse af Spanien.

Afkoloniseringen af besiddelserne i Afrika

Efter Marokkos uafhængighed i 1956 kaldte man fra 1959 de tilbageværende spanske besiddelser i Afrika for "provinser" i stedet for kolonier. Herved fulgte man Salazars eksempel fra Portugal og gav borgerne i de afrikanske besiddelser samme rettigheder som andre spaniere samt repræsentation i Cortes.

I foråret 1961 kom det til et stort opgør i den portugisiske besiddelse Angola. Portugal besluttede efter lange politiske tovtrækkerier at sætte hæren ind for at forsvare sine besiddelser der var langt større end de spanske. Nabolandet håbede på moralsk og måske militær støtte fra Spanien. Men udenrigsminister Castiella mente ikke at Spanien og Portugal kunne få noget ud af at sætte hårdt ind, når nu selv Frankrig og Storbritannien havde måttet give op. I 1961 forsikrede den spanske regering, at spansk Guinea, der bestod af fastlandsområdet ved Muni floden og Fernando de Poo øerne, kunne få selvstændighed indenfor en årrække, hvis man ønskede det, og i juni 1963 fik disse to områder begrænset selvstyre. FN pressede på for en folkeafstemning der således blev afholdt i december. Det medførte, at der blev etableret et enkelt lokalt selvstyre for spansk Guinea. I 1967-68 fandt der i Madrid en lang konference sted for at nå frem til en uafhængighedsforfatning. Talsmændene fra området ved Muni Floden der repræsenterede den største befolkningsgruppe, krævede et system med en enkelt regering for de to områder. Delegationen fra Fernando de Poo var bange for at blive den lille og foretrak uafhængighed uden tilknytning til området ved Muni floden eller at fortsætte som selvstyrende område under spansk overherredømme. Da man i august afholdt ny folkeafstemning, stemte 63% af befolkningen for selvstændighed. 12. oktober 1968 proklameredes Ækvatorial Guinea som selvstændig stat. Hurtigt udviklede styreformens i den unge nation sig til et diktatur der ikke stod tilbage for andre af 1970ernes blodige afrikanske regimer. Franco overlod befolkningen til sin egen skæbne i sin kamp for støtte i Gibraltar spørgsmålet.

Den spanske enklave Ifni der lå inde midt i Marokko, blev overdraget i 1969. Således havde Franco styret kun spansk Sahara tilbage på det afrikanske kontinent, hvis man ser bort fra enklaverne umiddelbart syd for Gibraltarstrædet.

Befolkningen i spansk Sahara bestod af omkring 70 tusind nomader, der dårligt havde ændret levevis i løbet af de seneste århundreder. De flyttede fra det ene sted til det andet i henhold til hvor regnen faldt. De havde altid levet frigjort, men med forbindelse til marokkanske og mauriske myndigheder. I 1969 begyndte Franco regimet at gøre forberedelser til at udnytte områdets fosfatforekomster, hvilket krævede en meget stor økonomisk investering. I 1972 var man endelig klar til at afskibe den første båd med fosfat fra spansk Sahara, efter at have konstrueret et tre kilometer langt transportbånd. Dette var blevet gennemført med stor diskretion. Alt hvad der vedrørte spansk Sahara var officielle statshemmeligheder.

Både Marokko og Mauretanien ønskede området. FN vedtog en resolution der skønnede til selvstændighed. Det blev planlagt at lave en folkeafstemning om spørgsmålet. Men da der manglede et par måneder gik Marokko til Den Internationale Domstol i Haag og fremførte at spansk Sahara ikke havde haft tilknytning til nogen stat før spanierne var kommet. I oktober 1975 gav domstolen Spanien medhold i at der skulle afvikles en folkeafstemning. Kong Hassan II af Marokko igangsatte *Den Grønne March* hvor tusindvis af civile blev sendt ind i spansk Sahara. Der var generelt det indtryk, at der var udkommanderede soldater blandt disse.

De spanske trupper forholdt sig i ro ca. ti km. fra grænsen, mens spanske regeringsrepræsentanter tog til Marokko for at forhandle med Hassan. I november blev Spanien enig med Marokko og Mauretanien om en fælles administration. Men denne eksisterede kun på papiret. Marokko begyndte hurtigt at besætte området. Spanien løste sit problem ved ganske enkelt at forlade spansk Sahara. Først senere stemte Cortes om afkoloniseringsspørgsmålet.

Attentatet imod Carrero Blanco

En af regimets største succeser de sidste år var uddannelsesreformen. Nu havde man midlerne til at bygge skoler for, og bortset fra nogle enkelte isolerede bjerglandsbyer lykkedes det nu, at give så godt som alle skolebørn i hvert fald en grunduddannelse. I 1970 overgik antallet af elever på de offentlige skoler antallet på de private, og navnlig katolske, skoler. Endvidere brugte Spanien dette år for første gang flere penge på uddannelse end på militæret.

Der var omkring 150.000 universitetsstuderende i 1969 i Spanien. Antallet voksede til næsten 400.000 ved Francos død seks år senere, primært som en konsekvens af det nye bysamfund. Det var regimets ønske, men det medførte, at de politiske protester på de højere læresteder tog til.

Et regime der koncentrerede sig om økonomisk udvikling og ikke anså det for realistisk at Spanien skulle komme i krig, følte ikke noget større behov for at bruge penge på de væbnede styrker. Endvidere frygtede man at grene af militæret ville vælte regimet, som det skete ved den fredelige Nellikerevolution i Portugal i 1974 med general Spínola i en absolut hovedrolle.

De unge ønskede ikke længere at gøre karriere i hæren, da det ikke gav samme prestige som tidligere. Grundet et højt antal oberster, udgjorde lønudgifterne omkring 80% af budgettet, hvorfor der ikke var mange midler til indkøb af udstyr. USA anså ikke Spanien som strategisk vigtig, og Spanien fik kun det udstyr amerikanerne ikke selv kunne bruge.

López-Bravo var kommet til som udenrigsminister i 1969 og opnåede som sit største resultat at Spanien blev associeret medlem af EF i juni 1970. Dette åbnede delvist dørene for spansk eksport til EF uden at betyde store problemer med hensyn til den protektionistiske politik på hjemmemarkedet. López-Bravo blev af højreorienterede medlemmer af Cortes anklaget for at være som *dem i Østeuropa*, fordi han havde foreslået pensioner til republikanske krigsveteraner.

15. august 1971 blev der udstedt et dokument der officielt gav Juan Carlos rettigheden som arving til tronen. Dette inkluderede retten til at agere som statschef, når Franco fysisk ikke var i stand til at varetage opgaven eller befandt sig i udlandet.

I efteråret 1971 kom det første bombeangreb imod en boghandel med venstreorienterede tendenser gennemført af grupper fra det ekstreme højre. Det førte dog ikke til ændringer i presseloven, der hvert år blev fortolket mere bredt. Fra venstreorienterede kræfter så man også terrorangreb, primært fra FRAP, for eksempel et mord på en politibetjent 1. maj 1973.

Uroen fik ethvert reformistisk tiltag fra regeringen til at standse. Spanien var officielt et katolsk land, men kirken var i opposition til regimet. Strejker var forbudt, men der var i hundredvis af dem om året. Spanien var ikke et frit land, men man søgte desperat en form for demokratisk legitimitet.

Franco var på dette tidspunkt fyldt 80 år. Det gik langsomt tilbage med hans helbredstilstand. Han var meget træt det meste af dagen. Under tiden sov han fuldstændig under møderne med regeringen, hvor han fik mindre og mindre at skulle have sagt. Caudilloen plejede dog at udvise lidt energi, når han modtog besøg. Men det skete sjældnere og sjældnere.

Franco accepterede at han ikke var i stand til at lede regeringen og at der måtte findes en ny præsident, men han ville blive som statschef. Generalisimoens valg faldt ikke overraskende på Carrero Blanco, som dog ikke fik lov at være præsident længe.

Attentatet imod Carrero Blanco foregik i en gade i Madrids centrum kl. 9 25 om morgenen d. 20. december 1973.

Carrero var en mand der havde sine faste vaner. Han gik til messe hver morgen i den samme kirke tæt ved USA's ambassade. ETA kommandøren, der stod i spidsen for planlægningen af mordet, lejede en lejlighed i kælderen i en ensrettet gade, som Carrero Blancos bil hver morgen kom igennem på vej fra kirke til regeringskontorerne. Ti dage brugte ETA på at grave en tunnel fra kælderlejligheden til det punkt på gaden hvor bilen skulle passere forbi. En sådan bedrift medfører masser af larm. ETA folkene påstod at de var billedhuggere der skulle lave et moderne kunstværk i stor størrelse.

Lejlighedskompleksets portner var også politibetjent. Men han havde portnerarbejdet som halvdagsjob, og fandt ikke noget besynderligt ved aktiviteterne. Det viser hvor slap politikontrollen var blevet i regimets sidste år.

Via en elektrisk installation fik ETA fremprovokeret et brag netop under Carreros vogn, da den kørte langsomt gennem gaden. Det skabte en enorm åbning i vejbelægningen og løftede præsidentens bil højt op i luften. Da den faldt ned ramte den tredje sal i en jesuiterkirke på den anden side af gaden. Chaufføren, livvagten og Carrero døde alle.

Spanien ved Francos død

For Franco var Carrero Blancos død et meget hårdt slag. Selv blev han mere og mere senil. Han gik langsomt og tog korte skridt og uden at bevæge armene. Når generalissimoen talte med folk, sagde han ikke mange ord. Enten så Franco ud som om han var langt væk eller også græd han.

Ny præsident blev Arias Navarro. Han lagde ud med at tale om åbenhed, men det blev aldrig til de store reformer.

Under energikrisen i 1973 holdt den spanske stat oliepriserne kunstigt lave for befolkningen, så fremgangen i industrien og turismen ikke skulle sættes over styr. Spanien brugte på dette tidspunkt 69% olie i sin energiforsyning. Landet producerede selv knap 2%. Resten måtte importeres. Det betød problemer med valutabeholdningen og høj inflation.

I juli 1974 blev Francos tilstand så dårlig, at han for første gang måtte overgive sine magtbeføjelser midlertidigt til Juan Carlos. Dagen før havde oppositionen lavet sin første paraplyorganisation Den Demokratiske Junta. 1. september tog caudilloen over igen.

Strejkerne tog til i omfang, og oppositionen voksede. Halvvejs i skjul og halvvejs tolereret af regimet blev de første skridt til dannelse af de senere demokratiske politiske partier taget. De spanske kristendemokrater fik fra 1973 lov til at afholde møder uden indblanding og med en vis omtale. Mange folk startede i de kristne demokratiske eller katolske liberale bevægelser, og drejede senere imod venstre eller højre. Et eksempel er den senere catalanske præsident Jordi Pujol der begyndte sit politiske liv med et katolsk udgangspunkt. Hans politiske parti CiU (Convergència i Unió – Konvergens og Union) opstod først i mod slutningen af 1974.

PSOE havde været et vigtigt parti tilbage i Den Anden Republiks tid. Under ledelse af eksilspaniere havde det socialdemokratiske parti overlevet. Nu begyndte PSOE at dukke op i Spanien. Der var dog stor uenighed blandt særligt eksilspaniere og de nye unge i partiet, blandt disse den senere ministerpræsident Felipe González, om linjen. I 1974 vandt reformisterne endegyldigt ved en kongres afholdt i Suresnes tæt ved Paris, hvor González overtog lederskabet af partiet og under dæknavn bestyrede det fra Madrid.

På dette tidspunkt så det ud til at kommunistpartiet PCE skulle blive det demokratiske Spaniens største venstrefløjtparti. De havde den bedste organisation og så ikke ud til at have intern splid. Santiago Carrillo var ubestridt leder og var i gang med, at gøre partiet uafhængigt af Sovjetunionen. PCE havde accepteret invasionen i Ungarn i 1956, men forholdt sig kritisk omkring Tjekkoslaviet i 1968 og ønskede Spanien i EF. De fleste af PCE's medlemmer var mere end 60 år gamle. Men da Santiago Carrillo overtog lederskabet, kom mange unge med.

Oppositionen koncentrerede sig frem til afslutningen på Franco styret om hvordan man kunne overgå fredeligt til demokrati, og forsøgte at få lagt bro over forskellighederne.

Det gav regimet dårlig omtale i udlandet, at en ny antiterrorlov i august 1975 gjorde det lettere at idømme dødsstraf. En måned senere var 11 personer blevet dømt til døden, heriblandt to fra ETA og tre fra FRAP. Spanske biskopper, paven og udenlandske regeringer protesterede. Boykotten imod Spanien blev udvidet til mange forskellige områder bl.a. økonomiske og kulturelle.

15. oktober 1975 fik Franco den første blodprop. Fra 23. oktober var diktatorens tilstand meget alvorlig. Blodet kunne ikke cirkulere, hvorfor han blev opereret d. 3. november. Når lægerne fra dette tidspunkt løste en komplikation, viste der sig straks en anden, og den lange døds-kamp begyndte, mens Spanien holdt vejret. Hverken regeringen, dens støtter eller oppositionen foretog sig noget som helst. Alle ventede i spænding på det oprør der måtte komme efter caudilloens død med et håb om flere frihedsrettigheder og frygt for en borgerkrig eller et kommunistisk styre.

Og 20. november døde Francisco Franco.